

SEMANTIK MAYDONLARNING TARKIBIY TUZILISHI VA TADQIQOT METODLARI

Xolmurodova Gulhayo Ne'matovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

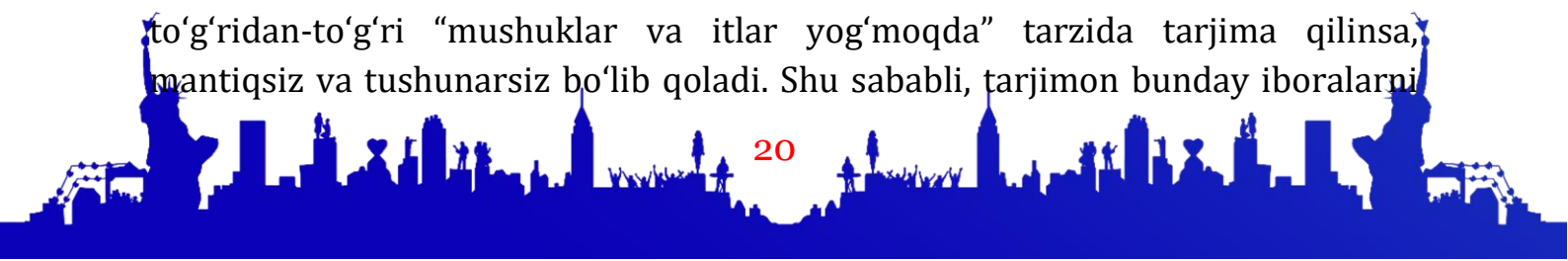
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15030605>

Bugungi kunda o'zbek adabiyotining ingliz tiliga tarjima qilinishi global madaniy almashinuv jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro kitob yarmarkalari, onlayn nashriyotlar va elektron kutubxonalar orqali o'zbek adabiyoti jahon o'quvchilari e'tiboriga havola etilmoqda. Kelajakda bu yo'nalishda yanada ko'proq ilmiy va amaliy ishlar amalga oshirilishi kutilmoqda.

O'zbek adabiyotining ingliz tiliga tarjima qilinishi tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi va bu jarayon turli bosqichlarni bosib o'tgan. Dastlabki tarjimalar asosan o'tgan asrda boshlangan bo'lib, ularning aksariyati rus tilidan ingliz tiliga o'girilgan. Bu davr tarjimalari, asosan, siyosiy va madaniy targ'ibot vositasi sifatida qaralgan bo'lsa-da, o'zbek adabiyotining jahon miqyosida tanilishiga zamin yaratgan. 1950-1980-yillar davomida Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Oybek, G'afur G'ulom kabi yetuk adiblarning asarlari tarjima qilinib, chet ellik o'quvchilar e'tiboriga havola etilgan.

XXI asr boshidan boshlab o'zbek adabiyoti tarjimasiga bo'lgan yondashuv tubdan o'zgardi. Endilikda tarjima jarayonlari milliy madaniy merosni saqlagan holda amalga oshirilishi, matnlarning o'ziga xosligi va milliy identifikatori yo'qolmasligi dolzarb masala sifatida ko'rib chiqilmoqda. Ayniqsa, XXI asrda xalqaro grantlar va ilmiy loyihalar doirasida Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Erkin Vohidov kabi buyuk adiblarning asarlari bevosita ingliz tiliga tarjima qilinmoqda. Ushbu tarjimalarning sifatini oshirish, matnni asl nusxaga iloji boricha yaqin shaklda yetkazish masalasi bugungi kunning dolzarb ilmiy muammolaridan biridir.

Tarjima jarayonida bir qator murakkabliklar mavjud bo'lib, ular orasida milliy va madaniy koloritni yetkazish, poetik uslubni saqlash, tarixiy va diniy kontekstlarni to'g'ri anglash kabi muammolar alohida e'tiborga molikdir. Til faqatgina muloqot vositasi emas, balki milliy va madaniy xususiyatlarni ifodalovchi fenomen hamdir. Shu sababli, tarjima jarayonida muayyan matnning milliy koloritini to'laqonli yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir til o'ziga xos metaforalar, iboralar va milliy-madaniy xususiyatlarga ega bo'lib, ularni boshqa tilga o'girish jarayonida ekvivalent topish har doim ham oson emas. Masalan, ingliz tilidagi "raining cats and dogs" iborasi o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri "mushuklar va itlar yog'moqda" tarzida tarjima qilinsa, mantiqsiz va tushunarsiz bo'lib qoladi. Shu sababli, tarjimon bunday iboralarni

ekvivalent ma'no bilan yetkazishi lozim, masalan, "shiddatli yomg'ir yog'moqda" deb ifodalash mumkin. Madaniy o'ziga xosliklarni yetkazishda yana bir muammo – turli xalqlarning dunyoqarashi va qadriyatlaridagi tafovutlardir. Masalan, ingliz tilida oila a'zolariga murojaat qilishda "aunt" va "uncle" kabi umumiy so'zlar qo'llansa, o'zbek tilida "amaki, tog'a, xola, amma" kabi aniqroq atamalar mavjud. Bunday holatlarda tarjimon kontekstga qarab to'g'ri ekvivalent tanlashi zarur. Bundan tashqari, badiiy matnlarni tarjima qilishda poetik uslubni saqlab qolish muhim, biroq ayni paytda eng murakkab jihatlardan biri hisoblanadi. Poeziya, asosan, ritm, qofiya va obrazlilikka asoslangan bo'lib, ularni boshqa tilga aynan ko'chirish qiyin. Masalan, A.S. Pushkinning mashhur she'riy satri: "Я вас любил: любовь еще, быть может, В душе моей угасла не совсем..."

Ushbu misralarni o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish she'rning ohangdorligi va poetik ta'sirchanligini yo'qotadi. Shu sababli, tarjimon she'riy muhitni saqlashga harakat qilishi kerak, masalan:

"Sizni sevdim, balki hali qalbimda,
Sevgi butkul so'nib ketgan emasda..."

Bundan tashqari, ba'zi tillarda qofiya tizimi va poetik struktura farqli bo'lishi mumkin. Shu bois tarjimon poetik tuzilmani saqlash bilan birga, mazmunni buzmasdan ifodalashga intilishi lozim.

Qolaversa, tarjimada tarixiy va diniy kontekstlarni to'g'ri yetkazish ham muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Turli xalqlarning tarixiy voqealari, diniy an'analari va urf-odatlar tarjima jarayonida inobatga olinmasa, matnning asl mohiyati yo'qolishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin.

Masalan, ingliz tilida "crusade" so'zi dastlab diniy yurishlarni anglatgan bo'lsa, bugungi kunda u "faol harakat" yoki "kurash" ma'nosida ham ishlatiladi. Agar ushbu so'z diniy kontekstda noto'g'ri tarjima qilinsa, u o'quvchida noto'g'ri tushuncha uyg'otishi mumkin. Shu sababli, tarjimon tarixiy va diniy terminlarni tarjima qilishda ehtiyotkorlik bilan yondashishi lozim.

Shuningdek, Qur'on yoki Injildagi iboralarni tarjima qilishda, ularning asl ma'nosini buzib qo'ymaslik uchun tarjimon nafaqat lingvistik bilimga, balki diniy va tafsiriy bilimlarga ham ega bo'lishi kerak. Misol uchun, "jannat" va "do'zax" tushunchalari turli madaniyatlarda turlicha qabul qilinishi mumkin, shuning uchun tarjima jarayonida ularning kontekstual ma'nosi e'tiborga olinishi zarur.

Tarjima jarayoni murakkab va ko'p jihatli jarayon bo'lib, milliy-madaniy koloritni yetkazish, poetik uslubni saqlash hamda tarixiy va diniy kontekstlarni to'g'ri anglash kabi muammolar tarjimon oldida jiddiy sinovlar yaratadi. Ushbu muammolarni samarali hal qilish uchun tarjimon nafaqat til bilimiga, balki

madaniyat, tarix, adabiyot va din sohalarida ham chuqur bilimga ega bo'lishi lozim. Shuningdek, tarjima jarayonida ekvivalentlik tamoyilidan foydalangan holda, matnning asl mohiyatini va ta'sirini saqlashga intilish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek tili o'zining boy metaforik tizimi, poetik obrazlarining murakkabligi, ko'p ma'nolilik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shunday ekan, tarjimonlar uchun faqat lingvistik bilimlar emas, balki madaniyatlararo kommunikatsiya va semantik tafovutlarni hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotining ingliz tiliga tarjima qilinishi global madaniy almashinuv jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xalqaro kitob yarmarkalari, nashriyotlar va elektron kutubxonalar orqali o'zbek adabiyoti dunyo miqyosida targ'ib qilinmoqda. Kelajakda ushbu jarayonni yanada rivojlantirish uchun zamonaviy tarjima nazariyasi va amaliyotini chuqurroq o'rganish, tarjimonlarning malakasini oshirish hamda davlat va xususiy tashkilotlar tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish zaruriyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower (Ed.), On Translation (pp. 232-239). Harvard University Press.
2. Lotman, Y. M. (1990). Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. I. B. Tauris.
3. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: O'zbekiston.
4. Saidov, U. (2020). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
5. Shukurov, O. (2021). O'zbek tili tarjima jarayonida: Muammolar va yechimlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Toury, G. (2012). Descriptive Translation Studies – and Beyond (2nd ed.). John Benjamins Publishing.
7. G'afur G'ulom (1981). Tanlangan asarlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

